

que illam esse in genere, hanc in specie. Est nempe *aptitudo positiva*, qua universale natura sua expostulat, ut ad plura *actu* referri intelligatur: *Negativa* autem, qua universale indifferens est ut ad unum, aut plura referri intelligatur, nempe, licet per se aptum sit inesse multis, et de multis praedicari, tamen nihil prohibet quominus ipsum ad unum referri intelligatur.

XI. IN GENERE LATENT AEQUIVOCATIONES. Non quidem propter ipsum genus, quasi genus sit aequivocum, nam genus secundum se ab omnibus speciebus aequaliter participatur¹; sed propter differentias contrahentes genus, quae, cum constituent diversas species inaequalis perfectionis, videntur esse causa aequivocationis. Sic animal nobiliori modo reperitur in homine, quam in equo. Unde *aequivocationis* nomine hic *aequivocatio physica et impropria* venit, non autem *dialectica*, quae proprie *aequivocatio* est².

XII. GENERUM NON SUBALTERNATIM POSITORUM DIVERSAE SUNT SPECIE DIFFERENTIAE. Genera *non subalternatim posita* sunt genera diversorum praedicamentorum, ut animal, quod ad praedicamentum substantiae, et numerus, qui ad praedicamentum quantitatis pertinet. Iam huiusmodi genera nullam differentiam sive *constitutivam*, sive *divisivam*³ participant; e. g., aliis differentiis constituitur et dividitur animal, aliis scientia. Genera autem subalternatim posita vel sunt huiusmodi, ut ad idem pertineant praedicamentum, et unum sit sub altero, uti animal, vivens, corpus; vel sub eodem sunt praedicamento, sive superiori genere, sed unum non est sub altero, uti animal gressibile, et animal volatile, siquidem utrumque animali subiicitur, sed non unum alteri; item, potentia et figura, quae sub genere qualitatis sunt, non tamen una sub altera. Si primum, tunc genus inferius omnes amplectitur differentias *constitutivas* generis superioris, et etiam aliquam *divisivam*⁴. Sin alterum, tunc unum ex iis generibus aliquando habet aliquam differentiam *divisivam* alterius, puta *bipes* est differentia tum gressibilis, tum volatilis animalis, at non semper; e. g., Angelus, et corpus eandem differentiam *divisivam* non habent.

¹ Vid. s. Thom., *Qq. dispp. De Pot.*, q. VII, a. 3 ad 6.

² Vid. p. 109.—³ Vid. p. 96.—⁴ Ibid.

H

DISTINCTIONES

I. HABITUS — DISPOSITIO. Tum *habitus*, tum *dispositio* sunt qualitates, quae subiecto inhaerent, atque efficiunt, ut ipsum sive in se, sive in suis operationibus bene vel male se habeat. Discrimen inter istam, et illum in eo consistit, quod *habitus* sit qualitas immobilibus principiis innixa, atque natura sua firmiter inhaerens subiecto; *Dispositio* vero est qualitas ex natura sua facile mobilis, id- eoque leviter inhaerens subiecto. « Habitus, inquit Aristoteles, ab affectione differt, quia est res diuturnior, et permanentior¹ ». E. g., scientia, virtus etc. sunt qualitates ex sui natura firmissimae, cum illa principiis necessario veris, ista bono honesto, quod est immutabile, innitatur. Hae proinde qualitates vocantur *habitus*². E contrario, suspicio, dubium, opinio et alia huiusmodi sunt *dispositiones*, quia levibus et facile mobilibus fundamentis innituntur; ex quo fit, ut sine labore removeri possint a subiecto. Similiter, sanitas et morbus sunt dispositiones, gignuntur enim ex levibus principiis, nempe ex concordia vel perturbatione humorum, quae facile mutari potest. Haec prae oculis habenda sunt, si habitus et dispositionis ipsa natura inspiciatur. At si conditio subiecti, cui qualitates istae inhaerent, attendatur, contingere potest, ut dispositio migret in habitum, eodem fere modo, quo puer fit vir. Id porro evenit, cum qualitas ex natura sua facile mobilis adeo firmas in subiecto agit radices, ut ab illo divelli vix possit, puta, sanitas huiusmodi, quae nullis vitae incommodis possit expugnari, atque febris, quae in tabido ita profunde medullas penetrat, ut nullo medicamine vinci possit. Idem locum habet quoad errorem et opinionem, quae aliquando tam pertinaciter adhaerent intellectui, ut nullis rationibus dimoveri possint³. E contrario, contingere potest, ut qualitas ex na-

¹ *Categ.*, lib. I, c. 5.

² « Scientia habitus est in seipso ratam habens certitudinem, nec ulla ratione mutabilis est »; s. Basil., *Comm. in cap. V Isai. Prophetiae*

³ « Haec ipsa quoque, puta morbus, sanitas, ac similia, si diutur

tura sua immobilis, ideoque ad habitum pertinens ob imbecillitatem subiecti, in quo est, aequivaleat dispositioni, e. g., amor in Deum, quo nil fortius esse potest, ob hominis instabilitatem saepe extinguitur: item, licet nihil firmiter sit scientia et virtute, tamen utraque in tyrone facile mobilis est ¹.

Ad haec, *dispositio* alia etiam significat, puta quamvis constitutionem rei: sic *dispositio* corporis humani ea est, ut caput sit supra humeros; vel quamvis praeparationem sive ad agendum, sive ad aliquid recipiendum; vel rationem ordinis rerum in finem, aut partium in toto. Item, habitus etiam alia denotat, relationem nempe corporis ad vestes et ornamenta, quatenus ipsis induitur, ut esse togatum, armatum etc., atque hoc sensu constituit ultimum praedicamentum; vel relationem cuiusque habitus ad habentem, quo sensu constituit ultimum *post-paedicamentum* ².

II. HABITUS ENTITATIVUS — HABITUS OPERATIVUS. *Habitus*, qui subiectum bene vel male afficit quoad ipsum esse, dicitur *entitativus*, cuiusmodi sunt pulcritudo et deformitas in vultu. *Habitus* vero, quo subiectum aptum redditur ad bene, vel male agendum, nempe, ut ait s. Thomas, *secundum convenientiam, vel secundum inconvenientiam ad naturam* ³, vocatur *operativus*, puta ars, scientia, virtus, vitium etc. Ille *dispositio ad naturam ordinata*; iste *dispositio ad operationem* vocatur. Huiusmodi distinctio locum habet etiam quoad dispositionem; siquidem « nihil aliud est dispositio, quam *habitus incompletus* ⁴ ».

Ex allata distinctione probat s. Thomas peccatum originale esse habitum non altero, sed primo modo acceptum; ipsum enim « est quaedam inordinata dispositio proveniens ex dissolutione illius harmoniae, in qua consistit ratio originalis iustitiae ⁵ ».

III. HABITUS INNATUS — HABITUS INFUSUS — HABITUS AD-

na, et aegre mutabilia sunt, in habitum transeunt »; s. Damase., *Dialect.*, c. 51.

¹ Vid. s. Thom., 1^a 2^{ae}, q. XLIX, a. 2 ad 3.

² Vid. litt. P. Cf s. Aug., *Qq. octoginta tres*, q. LXXIII.

³ 1^a 2^{ae}, q. XLIX, a. 4 c. et ad 3.

⁴ *In lib. IV Sent.*, Dist. IV, q. I, a. 1 sol.

⁵ 1^a 2^{ae}, q. LXXXII, a. 1 c.

QUISITUS. *Habitus innatus* est qui incipit cum natura, et ab eius principiis ortum habet: Huiusmodi est habitus, qui dici solet *intellectus principiorum*, nempe habitus, quo intellectus ad prima principia cognoscenda disponitur. Qui tamen habitus, monente s. Bonaventura, est innatus *respectu luminis directivi*, non autem *respectu speciei cognoscibilis*: « naturale enim habeo lumen, quod sufficit ad cognoscendum, quod parentes sunt honorandi, et quod proximi non sunt laedendi; non tamen habeo naturaliter mihi impressam speciem patris, vel speciem proximi ¹ ». *Habitus acquisitus* est qui ex multiplicatis actibus humanis comparatur, ac proinde a libero arbitrio ortum habet. *Habitus infusus* est qui ortum habet a Deo, non a natura, nec a libero arbitrio ². Ex habitibus infusis autem alii tales sunt natura sua, puta omnes habitus supernaturales, e. g., Fides, Spes, Charitas, utpote qui, cum excedant omnem naturae facultatem, nullis humanis actibus comparari possunt: alii tales sunt, ut licet vires humanas non excedant, tamen ex immediata Divina actione sine naturali principio acquiruntur, ita Deus Salomoni sapientiam; Apostolis scientiam linguarum indidit. Priores dicuntur infusi *per se*; posteriores *per accidens*.

IV. HABITUS — POTENTIA. *Habitus* differt a *potentia*. Nam 1° quaevis potentia nobis a natura est insita; habitus autem, ut paulo ante diximus, non est naturalis, nisi secundum quamdam *inchoationem*, seu secundum quoddam naturale principium. Deinde habitus potest etiam tum naturaliter acquiri, tum, si supernaturalis sit, ad superiorem ordinem, ac potentia, pertinere. 2° Potentia dat operari, ut intellectus dat intelligere; *habitus*, melius et promptius operari, uti Logica efficit ut melius et facilius intelligamus. « *Habitus* est, inquit s. Bonaventura, quo potentia facilis est in actum ³ »; quocirca habitus dicitur *compleri* potentiam, quia significat *aliquid potentiae superadditum, quo perficitur ad suam operationem* ⁴. 3° *Ha-*

¹ *In lib. II Sent.*, Dist. XXXIX, a. I, q. 2 *resol.*

² Vid. s. Bonav., *In lib. IV Sent.*, Dist. IV, p. 2, art. II, q. 2, *resol.*

³ *In lib. I Sent.*, Dist. III, p. 2, a. II, q. 1 *ad arg.*

⁴ Vid. s. Thom., 1^a 2^{ae}, q. L, a. 2 ad 3, et *Qq. dispp.*, *De Ver.*, q. XX, a. 2 c.

bitus inest potentiae, non contra; ita scientia est in intellectu, non retro; unde, destructa *potentia*, perit *habitus*, non vice versa. 4° *Potentia*, cum sit qua aliquid simpliciter possumus operari, est indifferens ad bene, vel male operandum; e. g., voluntas est principium nedum honestae, sed etiam vitiosae actionis; *habitus* e contrario determinatur ad bene, vel male operandum, e. g., « intellectus est quo consideramus, scientia, qua bene consideramus; concupiscibilis, qua concupiscimus, temperantia, qua bene concupiscimus, intemperantia, qua male ¹ ». Unde « habitu virtutis nullus utitur male, et habitu malitiae nullus bene ² ».

V. HABITUS—PRIVATIO. *Habitus*, prout opponitur *privationi*, significat *formam*, et *perfectionem*. Ita visus et caecitas opponuntur ut *habitus*, et *privatio*. Non autem omnis privatio immediate opponitur habitui; sunt enim quaedam privationes, quae *mediate* ³ tantum opponuntur habitibus, ita ut inter hos et illas aliquod medium existat, cuiusmodi sunt sanitas, et aegritudo ⁴.

VI. HIC ET NUNC—ABSOLUTE ⁵.

VII. HYPOTHETICE—ABSOLUTE ⁶.

H

EFFATA

I. HABITUS EST ALTERA NATURA ¹. Idest *secundum similitudinem* et *analogiam*. Nam 1° quemadmodum natura ad unum determinatur, ita potentia rationalis, quae ad hoc, vel illo modo operandum indifferens est, per habitum ad suos actus simili modo exerendos non quidem cogitur, sed inclinatur ²; 2° quia tam habitus, quam natura sunt internum

¹ In lib. IV Sent., Dist. IV, q. 1, a. 1 sol.

² 3, q. LXIII, a. 2 Sed contr.

³ Quenam sint opposita immediata, et mediata explicavimus p. 70-71.

⁴ Vid. *Privatio simplex—non simplex*, litt. P.—⁵ Vid. p. 3.

⁶ Vid. *Necessitas hypothetica—absoluta*, p. 3-4.

⁷ « Exteriorum quidam consuetudinem secundam naturam vocant »; s. Ioann. Chrysost., In Ep. ad Cor. Hom. VII, n. 7.

⁸ « Dispositio et natura fiet, et continuata exercitatio »; Clem. Alex., Strom., lib. IV, n. 22.

operandi principium; eo tamen discrimine, ut natura sit internum operandi primum principium; habitus vero, cum praesumat naturam, qua non conspirante, evanesceret, et operari non posset, est operandi principium, quatenus reddit agens magis expeditum ad aliquos actus eliciendos. Advertendum insuper est dici etiam posse habitum primum operandi principium, quatenus opus est artificiosum, vel prudentia factum. Ita ars saltandi non est primum principium, per quod homo movetur; est tamen primum, per quod homo artificiose movetur.

II. HABITUS ET DISPOSITIO IN EADEM POTENTIA HABENT FIERI. Quod explicatur a s. Bonaventura hunc in modum: « Dicendum est, quod verum est de illa dispositione, quae est eiusdem naturae cum habitu, et de qua transit in habitum; sicut scientiae dispositio fit scientia habitus; de illa autem dispositione, quae est alterius generis, et disponit solum per quamdam ordinationem, veritatem non habet; actus enim unius potentiae potest esse dispositio ad eliciendum actum alterius potentiae, sicut cognitio ad affectionem ¹ ». Eandem explicationem tradidit s. Thomas, ut ostenderet fidem non consistere in *affectiva*: « Dicendum, quod in eodem esse dispositionem et habitum non est necesse, nisi quando dispositio fit habitus; sicut etiam patet in membris corporis, in quo ex dispositione unius membri relinquitur aliquis effectus in aliquo alio membro: et similiter in viribus animae, quia ex bona dispositione phantasiae sequitur perfectio cognitionis in intellectu ² ».

III. HABITUS GENERATUR EX ACTIBUS. « Operando secundum virtutem, ad rem inquit s. Thomas, accipimus virtutes; sicut etiam contingit in artibus operativis, in quibus homines faciendo addiscunt ea quae oportet facere postquam didicerunt, sicut aedificando faciunt aedificatores, et citharizando citharistae; et similiter operando iusta, aut temperata, aut fortia, fiunt homines iusti, aut temperati, aut fortes ³ ». Quocirca manifestum est hic sermonem praecipue fieri de habitu, quem supra diximus *operativum*, atque prorsus de habitu *acquisito*; habitus enim infusi et

¹ In lib. II Sent. Dist. XXIV, p. II, a. 3, q. 2 ad arg.

² Qq. dispp., De Ver., q. XIV, a. 4 ad 5.

³ In lib. II Ethic., lect. I.

naturales sunt priores actibus¹. Ex actibus autem generatur habitus in agente, non prout est agens, siquidem agens, prout est agens, non potest in se, tamquam in subiecto, aliquam qualitatem recipere, sed prout ab alio movetur; quod enim ab alio movetur, et patitur, per eius actum ad aliquid disponitur; e. g., « ex multiplicatis actibus generatur in potentia appetitiva habitus virtutum moralium, quatenus illa a ratione movetur; et habitus scientiarum generantur in intellectu, prout hic a primis propositionibus movetur² ». Quoniam vero non modo actiones habitum pariunt, sed et ab ipso habitu profluunt, effatum istud intelligendum est de illis actionibus, quae habitum praecedunt: ita ex frequenti et assidua contemplatione, longaque rerum observatione acquiritur scientia: non vero de illis actionibus, quae habitum sequuntur; qui enim scientiam adeptus est, rebus contemplandis iam aptus est. Quare ex actibus habitus iam acquisiti augetur quidem habitus praeevens, sed alius habitus non generatur, alioquin multiplicarentur habitus in infinitum³.

Ex his etiam illud intelligitur, habitum, ex cuius actibus adquisitus producit, esse habitum naturalem. Hinc vides habitus adquisitos sine naturalibus explicari non posse, ac proinde abnormem esse sententiam, qua non pauci ex nuperis philosophis omnes habitus esse adquisitos contendunt.

IV. HABITUS GENERATI SIGNUM EST DELECTATIO. « Philosophus in II *Ethic.* ponit signum habitus delectationem in opere existentem⁴ ». Facilitas enim agendi, quae per habitum comparatur, actionem quasi connaturalem efficit⁵; ac proinde delectabilem; nam convenientia est delectationis

¹ In lib. IV *Sent.*, Dist. XXV, q. II, a. 1, sol. 2 c.

² Vid. s. Thom., 1^a 2^{ae}, q. LI, a. 2 c.

³ *Qq. dispp.*, De *Virtut.*, q. I, a. 10 ad 9. Ubi monet etiam de actibus habitus infusi idem dicendum esse; nam, ut alibi ait, « actus, qui procedunt ex habitu infuso, non causant aliquem habitum, sed confirmant habitum praeevixentem; sicut medicinalia remedia adhibita homini sano per naturam non causant aliquam sanitatem, sed sanitatem prius habitam corroborant »; 1^a 2^{ae}, q. LI, a. 4 ad 3.

⁴ *Qq. dispp.*, De *Virtut.*, q. I, a. 1 c.

⁵ *Qq. dispp.*, De *Ver.*, q. XX, a. 2 c.

causa¹; seu « delectatio ex convenientia causatur, sicut et in sensilibus patet, quod coniunctio convenientis facit delectationem² ». E contrario, ille qui, e. g., habitum temperantiae non habet, non facit opus virtutis faciliter, et delectabiliter³.

V. HABITUS IDEM NON POTEST ESSE DUARUM POTENTIARUM. « Unus habitus, inquit s. Thomas, non potest esse nisi unius potentiae, sicut una forma nisi unius materiae, et unum accidens non est, nisi unius subiecti⁴ ». At vero, monente eodem sancto Doctore, « duarum potentiarum non potest esse unus habitus ex aequo; sed potest esse unius secundum quod ordinem habet ad aliam⁵ ». E. g., temperantiae habitus est in potentia superiori, quatenus recte imperat, vel dirigit, et etiam in appetitu concupiscibili, quatenus hic per habitum perficitur, ut sine aliqua difficultate voluntati subdatur⁶. Itaque « dicendum quod aliquid esse in duobus contingit dupliciter. Uno modo sic quod ex aequo sit in utroque, et sic impossibile est unam virtutem esse in duabus potentiis, quia diversitas potentiarum attenditur secundum generales conditiones obiectorum; diversitas autem habituum secundum speciales; unde ubicumque est diversitas potentiarum, est diversitas habituum, sed non convertitur. Alio modo potest esse aliquid in duobus, vel pluribus non ex aequo, sed in ordine quodam, et sic una virtus pertinere potest ad plures potentias, ita quod in una sit principaliter, et se extendat ad alias per modum diffusionis, vel per modum dispositionis, secundum quod una potentia movetur ab alia, et secundum quod una potentia accipit ab alia⁷ ».

VI. HABITUM DUORUM POTEST ESSE UNUS ACTUS. « Nihil prohibet, inquit s. Thomas, unum actum a diversis habitibus informari »; e. g., actus fidei informatus a charitate⁸. Item: « Contingit unum actum duorum vitiorum esse, dum actus unius vitii ad finem alterius vitii ordi-

¹ *Qq. dispp.*, De *Virtut.*, loc. cit.

² In lib. II *Sent.*, Dist. XXVII, q. I, a. 1 sol.

³ *Qq. dispp.*, De *Ver.*, q. XIV, a. 4 c.

⁴ In lib. IV *Sent.*, Dist. XIV, q. I; a. 3, sol. 1 c.

⁵ *Qq. dispp.*, De *Ver.*, q. XIV, a. 4 ad 7.

⁶ Ibid. c.—7 1^a 2^{ae}, q. LVI, a. 2 c.

⁸ 2^a 2^{ae}, q. IV, a. 3 ad 1.

natur, ut cum quis furatur, ut fornicetur, actus quidem secundum speciem suam est avaritiae, secundum intentionem vero luxuriae. Eodem autem modo et in virtutibus contingit, quod actus unius virtutis ad aliam virtutem ordinatur, sicut cum quis dat sua, ut cum altero amicitiam habeat charitatis, actus quidem ex sua specie est liberalitatis, ex fine autem charitatis ¹ ». Quoniam vero *in actibus voluntatis id, quod est ex parte finis, est formale* ², et « species cuiuslibet rei praecipue attenditur secundum rationem formalem eius, non autem secundum materiam, vel subiectum ³ »; fit inde, « ut actus unius virtutis, vel vitii ordinatus ad finem alterius assumat speciem eius, sicut furtum, quod propter adulterium committitur, transit in speciem adulterii ⁴ »; atque inde etiam fit, ut « idem specie actus, secundum quod ordinatur ad unum finem, cadat sub forma virtutis, et secundum quod ordinatur ad alium finem, cadat sub forma vitii, ut patet de eo, qui dat eleemosynam vel propter Deum, vel propter inanem gloriam ⁵ »; ita ut actus unus, non quidem unitate moris ⁶, sed unitate naturae, possit esse bonus, et malus ⁷.

VII. HABITUS EIUSDEM POSSUNT ESSE DIVERSI ACTUS. Scilicet, dummodo sub eadem ratione formali contineantur; e. g., amor Dei, et odium peccati, quatenus opponitur bono Divino, specie distinguuntur, et tamen ab eodem habitu caritatis eliciuntur; siquidem, cum illi actus sub eadem ratione formali Divinae Bonitatis contineantur, specifica illorum distinctio relata ad habitum caritatis prorsus materialiter se habet.

VIII. HABITU POTIOR EST ACTUS. Istud effatum, ut per se patet, pertinet ad habitum operativum; eiusque sensus est, actum simpliciter meliorem esse suo habitu; quod enim ordinatur in aliud velut in finem, est imperfectius eo ad quod ordinatur; habitus autem ordinatur in actum. Hanc rationem assignat s. Thomas, ubi ostendit actum bonum vel malum praeceminere habitui bono vel malo: « Habi-

¹ *Contra Gent.*, lib. III, c. 138.

² *Qq. dispp.*, *De Virtut.*, q. II, a. 3 c.

³ ²a ²ae, q. XCIX, a. 2 c.—⁴ *Ibid.*, q. CLIV, a. 10 c.

⁵ *Qq. dispp.*, *De Virtut.*, loc. cit.

⁶ Cf p. 52. —⁷ ¹a ²ae, q. XX, a. 6 c.

tus non dicitur bonus, vel malus, nisi ex hoc, quod inclinatur ad bonum, vel malum; unde propter bonitatem vel malitiam actus dicitur actus bonus, vel malus; et sic potior est actus in bonitate vel malitia, quam habitus, quia propter quod unumquodque tale, et illud magis ¹ ». At tamen secundum quid habitus potior est actu, quatenus ille est isto diuturnior; siquidem « quod habitus sit diuturnior, quam actus, accidit ex eo, quod utrumque invenitur in tali natura, quae non potest semper agere, et cuius actio est in motu transeunte. Unde simpliciter actus est potior tam in bonitate, quam in malitia, sed habitus est potior secundum quid ² ».

IX. HABITU UTIMUR CUM VOLUIMUS ³. Equidem habitus, secus ac forma in re naturali, non producit ex necessitate operationem sibi convenientem ⁴. Hinc potest unusquisque eligere, vel non illud, ad quod propendit per habitum, vel agere actum contrarium, vel actum non respondentem intentioni habitus ⁵. Hinc habens habitum virtutis potest peccare, nam « natura potentiae per habitum non tollitur; potentiae autem rationalis natura est, ut ad unum cogi non possit; unde etiamsi virtute perficiatur, in ipsa erit agere, vel non agere, vel hoc, aut contrarium agere; et non oportet quod continue sequatur inclinationem virtutis; habet enim actus virtutis aliquid a potentia, ut scilicet ex necessitate non sit, et aliquid ab habitu, ut scilicet faciliter fiat ⁶ ». Evidens est sermonem hic fieri de habitibus, qui imperio voluntatis subiacent. Admonere autem par est, habitu supernaturali nos uti non posse, nisi gratia actuali excitemur, sine qua nullum actum supernaturalem exercere valemus.

X. Ad HABITUM A PRIVATIONE NON DATUR REGRESSUS. Cum hoc pronuntiatum effatum, habitus significat formam vel perfectionem, cui, uti diximus ¹, privatio aliqua op-

¹ ¹a ²ae, q. LXXI, a. 3 c. De hoc effato vid. litt. P.

² *Ibid.* ad 1.

³ « Ipse est habitus, quo aliquid agitur, cum opus est, cum autem non agitur, potest agi, sed non opus est. . . Nec quisquam eis bene utitur, nisi qui et non uti potest »; s. Aug., *De bono coniugali*, c. 21, n. 25.

⁴ Cf p. 160.

⁵ Vid. s. Thom., ¹a ²ae, q. LII, a. 3 c., et q. LXXI, a. 4 c.

⁶ *In lib. II Sent.*, Dist. XXVII, q. I, a. 1 ad 3.—⁷ P. 160.

ponitur; ideoque illius sensus est: Forma iam habita, et per privationem amissa recuperari non potest. Quod ut recte intelligatur, haec adnotanda sunt: 1° A privatione totali non datur *naturaliter* regressus ad eundem numero, vel *specie* habitum. Hinc a morte ad vitam, a surditate ad auditum, a caecitate ad visum nulla *naturaliter* est conversio. *Naturaliter* inquam, nam secus a privatione totali ad eundem habitum regressus fieri potest. Ita Christus eundem, *specie* saltem, visum caecis restituit; et eandem numero animam in Lazari corpus redire iussit. 2° Si privatio sit *partialis*, *imperfecta* et *impropria*, ab ea ad eundem numero habitum non reditur, sed ad eundem *specie* potest *naturaliter* dari regressus. Huiusmodi enim privatio tantum actum impedit, aut ad tempus aufert; ideoque in subiecto relinquit habilitatem recuperandi habitum. Ita lippus curari potest, ut videat; surdaster, ut audiat, etc. 3° Denique, afferri non potest illud effatum contra illam, quam Theologi docent, operum *mortificationem* et *vivificationem*, nempe, « quae prius fuerant viva, quia ex charitate facta, et digna vita aeterna; postea, adveniente culpa, mortificantur »; siquidem haec opera *mortificata* possunt iterum per gratiam *vivificari*. Etenim, « aliud est vivificari, aliud recuperari. Recuperatio enim respicit esse; sed vivificari respicit ordinatum esse, sive ordinem, vel tale esse. Et quoniam, quod desinit esse, si iterum incipiat esse, non est idem numero, sed aliud; ideo habitus, si corrumpatur et amittatur, idem non recuperatur. Sed quia possibile est, quod idem manens idem habeat alium, et alium ordinem, secundum hoc attenditur vivificatio, et mortificatio in operibus ¹ ».

I

DISTINCTIONES

I. IGNORANTIA—NESCIENTIA—ERROR. *Ignorantia* ex hoc distinguitur a *nescientia*, quod haec tantum scientiae negationem significat; illa vero scientiae privationem, quatenus alicui deest scientia eorum, ad quae scienda natu-

¹ S. Bonav., *In lib. IV Sent.*, Dist. XIV, p. 2, a. II, q. 3 ad arg.

raliter aptus est ¹. Hinc in Angelis *nescientia* quidem aliquorum, non autem *ignorantia* admitti potest ². Rursus *ignorantia* differt ab *errore*, « quia ignorantia de sui ratione non importat aliquem cognitionis actum; sed error ponit iudicium rationis perversum de aliquo ³ ».

II. IGNORANTIA ANTECEDENS—CONCOMITANS—CONSEQUENS. *Ignorantia*, prout est privatio cognitionis, quae expostulatur, ut actus sit voluntarius, distinguitur in *concomitantem*, *consequentem* et *antecedentem*. *Ignorantia concomitante* dicitur quis aliquid agere, cum « scientia, quae per ignorantiam privatur, non prohiberet actum propter inclinationem voluntatis in ipsum »; nempe, cum quis ignorans quidem aliquid facit, idem tamen facturus, etiamsi nulla intercederet ignorantia, uti si quis vehementer cupiens inimicum de medio tollere, ipsum insperato occideret, putans se occidere *feram*. Haec ignorantia, inquit s. Thomas, « non facit involuntarium, ut Philosophus dicit, quia non causat aliquid, quod sit repugnans voluntati; sed facit non voluntarium, quia non potest esse actu volitum quod ignoratum est ». Porro *concomitans* dicitur, quia « non inducit ad volendum ut hoc fiat, sed accidit simul esse aliquid factum, et ignoratum ». *Ignorantia antecedente* aliquid agitur, cum ratione ipsius ignorantiae agitur, quatenus haec ignorantia « causat actum, quem scientia opposita prohibebat; et ita talis actus, si scientia adesset, esset contrarius voluntati »; nempe involuntarius; « sicut cum aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenebatur scire, et ex hoc aliquid agit, quod non faceret, si sciret, puta, cum aliquis, diligentia adhibita, nesciens aliquem transire per viam, proicit sagittam, qua interficit transeuntem ». Dicitur *antecedens*, « quia antecedenter se habet ad actum voluntatis ». Denique *ignorantia consequente* aliquid agitur, quatenus ipsa ignorantia est voluntaria, vel « directe et per se, sicut cum aliquis sua sponte nescit, ut liberius peccet, et talis ignorantia videtur augere voluntarium, vel indirecte, seu per accidens, puta, cum aliquis non vult laborare in studio, ex quo sequitur eum esse ignorantem, vel cum quis vult

¹ 1^a 2^{ae}, q. LXXVI, a. 2 c.

² *In lib. IV Sent.*, Dist. XLIX, q. II, a. 5 ad 8.

³ *In lib. IV Sent.*, Dist. XXX, q. I, a. 1 ad 1.